

Hva er tid?

//

//]]]]> //]]>

BOKOMTALE: Truls Wylers nye bok *Hva er tid* er en interessant bok, både på godt og vondt. Med noen få unntak er den jordnær og konkret i forhold til sitt tema – tidens natur – og slik sett relativt godt skrevet med henblikk på den menige mann og kvinne. Men boken er ikke en dekkende introduksjon til hva filosofer har sagt og tenkt om tid, og den skjemmes av et uklart skille mellom epistemologi og metafysikk.

Av Einar Duenger Bøhn

Etter et kanskje litt overflødig innledningskapittel, blir vi presentert for skillet mellom det Wylers kaller «klokketid» versus «handlingstid», det vil si tiden slik den oppleves ut ifra samkjørte klokker versus tiden slik den oppleves ut ifra våre handlinger uavhengig av samkjørte klokker. Dette skillet illustreres godt, synes jeg, ved en personlig fortelling om familien Wylers hyttetur hvor de la fra seg klokkene ved ankomst og slik måtte følge tiden kun ut ifra forholdet mellom de forskjellige handlinger de begikk. Wylers poeng her, slik jeg forstår det, er at klokketiden gjør vår tidsopplevelse mekanisk og «objektiv», mens handlingstiden gjør vår tidsopplevelse dynamisk og «subjektiv».

Det filosofiske spørsmålet som reiser seg er da hvilket av de to perspektivene, om noen, er det korrekte perspektivet på tidens natur? Er tiden noe mekanisk og objektivt som vi oppdager, eller er den noe dynamisk og subjektivt som vi skaper?

Dette er, slik jeg ser det, kjernespørsmålet i boken. Dessverre går boken ukritisk videre med bare ett av perspektivene, nemlig det uortodokse og mest kontroversielle perspektivet: at tiden er noe dynamisk og subjektivt som vi er med på å skape mer enn å oppdage.

Uforståelig om fysikk

//]]]]> //]]>

Wyller illustrerer riktignok kort hvordan fysikken betrakter tiden, samt hvordan fysikkens perspektiv har gått fra å være i mer eller mindre samsvar med til å mer eller mindre drastisk skille seg fra menneskets mer intuitive tidsopplevelse. Jeg antar fysikken er presentert for å vise det mer mekaniske og objektive perspektivet på tid som noe som kan oppdages heller enn å skapes, men kapittelet blir stående uforståelig alene i mangel på en bredere filosofisk presentasjon av fysikkens forutsetninger og mer filosofiske grunnlag hva angår tid.

Det er en forutsetning i fysikken at tiden er noe objektivt som kan operasjonaliseres og måles (ellers ville ikke fysikkens metoder gitt noen mening), og at tiden er ifølge Einsteins relativitetsteorier relativ til målingsperspektivet gjør den ikke subjektiv. Så hva har egentlig presentasjonen av fysikkens resultater angående tid å gjøre med kjernes spørsmålet som så godt illustreres i andre kapittel? Så vidt jeg kan se, er svaret i følge Wyller at fysikken utelater det menneskelige nået. Men det er jo simpelthen ikke fysikkens domene så mye som det er psykologiens og filosofiens domene.

Ikke dekkende som introduksjon

Dette illustrerer også bokens største svakhet, slik jeg ser det. Den er ikke en dekkende introduksjon til hva filosofer har sagt og tenkt om tid, men snarere en ukritisk introduksjon til hva noen få historiske filosofer har sagt og tenkt om tid. Det er i og for seg ikke noe galt med en ensidig historisk fremstilling så lenge det gjøres klart at det er det som foregår, men det er etter min mening nettopp en slik klargjøring som mangler i denne boken.

De tre historiske filosofene som presenteres er Henri Bergson (1859–1941), Edmund Husserl (1859–1938), og Martin Heidegger (1889–1976). Alle disse tre filosofene forfekter et mer eller mindre dynamisk og subjektivt perspektiv på tiden som noe som skapes heller enn å oppdages. Fortid og fremtid tolkes, eller på annen måte avhenger av et menneskelig nå-perspektiv.

Wyller konkluderer slik boken med at dinosaurer og andre forhistoriske ting både eksisterte og ikke eksisterte før menneskene dukket opp. En slik konklusjon er etter min mening ikke bare fullstendig uforståelig og stikk i strid med hva naturvitenskapen lærer oss, men gitt bokens ensidige og ukritiske historiske perspektiv, er den også svært uheldig.

Et slikt perspektiv er svært kontroversielt, og det er selvfølgelig unntaket heller enn regelen i moderne filosofi. Uten en bevisstgjøring av dette i teksten kan enhver lesere som ikke kjenner litteraturen på forhånd lett bli villedet til å tro at dette er de fleste av samtidens filosofers perspektiv på tidens natur. Men det er det ikke.

Utelater samtidig forskning

Samtidig filosofisk forskning på tid kan deles i to hovedretninger: de som på den ene siden forfekter et perspektiv på tiden som noe som eksisterer som en egen dimensjon uavhengig av rommets tre dimensjoner, og de som på den andre siden forfekter et perspektiv på tiden som noe som eksisterer som en fjerde dimensjon avhengig av, eller sammenvevd med rommets tre dimensjoner.

To eksempler på gode samtidige filosofer på dette området er Kit Fine, som forfekter det første perspektivet, og Ted Sider som forfekter det andre perspektivet. Det finnes mange andre slike filosofer også, men dessverre finnes det ingen diskusjon av disse i denne boken.

Man skal selvfølgelig ikke alltid diskutere alt. Men i det som på baksiden av boken (og dermed i hvert fall fra forlagetets side) presenteres som fagformidling, samt introduksjon til temaet, og bærer den klingende tittelen *Hva er tid?*, hadde det vært fint med et litt mer dekkende perspektiv. Om ikke annet, en liten bevisstgjøring på hva boken faktisk dekker, og ikke dekker.

Uklart skille mellom epistemologi og metafysikk

Det er avslutningsvis verdt å påpeke en annen stor svakhet ved denne boken, både som fagformidling og som en introduksjon til temaet tid. Det trekkes ikke noe klart skille mellom epistemologi, eller erkjennelsesteoretiske strukturer på den ene siden, og metafysikk, eller betraktninger om virkelighetens strukturer på den andre siden.

Altfor ofte beveger presentasjonen seg fra premisser angående vår erkjennelse til metafysiske konklusjoner. Men som kjent er, hvordan kan egentlig betraktninger om hvordan vi erfarer virkeligheten berettige en konklusjon om hvordan virkeligheten er?

Kanskje det ikke er så dumt av fysikken og store deler av filosofien å unnlate å ta med det menneskelige nået i sine eksperimenter allikevel?

